

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ

«Արարատ»-ը Խրիմեան Հայրիկի, ներկայումս Հայոց Հայրիկի, բարձրագոյն տեսչութեամբ՝ իւր մարտի համարում խօսեց քահանայական խնդրի մասին «Արշէն էրէց»-ի բերանով: Մենք դարձնում ենք մեր ընթերցողներին ուշքը Արշէն էրէցի այդ յօդածի վրայ որ կրում է «Գիւղական քահանայի քարոզ» խորագիրը: Անշուշտ դա միայն սկիզբ է և իւր յօդածների շարունակութիւնների մէջ նա վերստին կը դիմէ նոյն առարկային: Այդ քարոզի մէջ Արշէն էրէցը ընդհանրացնում է Հայրիկի հայեացքերը քահանայական խնդրի մասին, նորա անունից է նա խօսում, նորա խօսքերն է մէջ բերում: Դորանով իսկ յօդածը ոչ միայն կրում է ընդհանուր հրապարակախօսական բնաւորութիւն, այլ և գործնական նշանակութիւն է ստանում:

Մեր առիթքը այդ մասին յայտնելուց առաջ, հարկ ենք համարում մեր ուրախութիւնը արտայայտել Արշէն էրէցի յօդածի առիթով, առ այժմ՝ ոչ նորա բովանդակութեան համար, այլ լոկ որպէս մի գրական երևոյթ էջմիածնի և յատկապէս Վեհափառ Վաթոյիկոսի բարձրագոյն տեսչութեան ներքոյ հրատարակող մի թերթում: Տեսնել որ բարձր հոգևոր կառավարութիւնը իւր հայեացքները մի այդքան կարևոր խնդրի մասին հրապարակախօսութեան նիւթ է շինում, տեսնել որ իւր հայեացքները նա ինքը, ինքնաբերաբար, ոչ միայն անկեղծօրէն յայտնում է և քարոզում, այլ և ընդհանրապէս մամուլի քննութեան առարկայ է դարձնում, — դա ինքն ըստ ինքեան մի ուրախալի երևոյթ է և վկայում է այն բարձր հայեացքի մասին, որ ունի էջմիածնի ներկայ կառավարութիւնը հասարակաց կարծիքի նկատմամբ:

Ճիշդ է որ այդ բանը սպասելի էր ներկայ Հայրապետից, որի անցեալ գրական և հրապարակախօսական գործունէութիւնը ամենքիս յայտնի է:

Մըշէն էրէցը շօշափում է իսկ և իսկ այն խնդիրներին մէկը, որը հասարակաց կարծիքը պէտք է սպասէր շօշափւած և ամենալուրջ քննութեան առարկայ դարձած տեսնել ներկայ Հայրապետութեան օրօք: Մեր ընթերցողները մոռացած չեն լինիլ այն ոգևորութիւնը որ տիրում էր ամբողջ ազգի լաւագոյն մասին, երևակայութեամբ տեսնելով մեր հոգևորականների գլուխ կանգնած բարձր առաքինութիւնների տիպար Խրիմեան Հայրիկին: Մենք ինքներս բազմիցս շեշտել ենք այդ հանգամանքը և մատնան իշ արել այն բարոյական արդիւնքի վրայ որ կըստացէր բարձր առաքինութիւնների տէր մի մեծ մարդու անգամ լոկ ներկայութիւնից մեր հոգևորականների մէջ: Մեր ընթերցողները այդ մոռացած չեն լինիլ. դորան «Մուրճ»-ը նւիրել է ջերմագին էջեր երբ Եջմիածնի Գահը թափուր էր, նոյն ոգևորութեամբ նա արտայայտեց, երբ ազգի կամքը կատարեց և Հայրիկը մեր մէջ երևաց:

Արդ, մինչդեռ նորընտիր Հայրապետի գալուստի առիթով համայն ազգը շնորհաւորութեան մեծ տօներին էր սպասում, մենք հէնց այդ առիթից նորից օգտւեցինք չիշեցնելու մեր պահանջները, մեր սպասելիքները: Եւ մենք հաւատացած էինք որ դոքա միայն մեր սպասելիքը չէին, այլ և ամբողջ ազգի լաւագոյն մասի պահանջներն էին, զոնէ ինչ վերաբերում է հոգևոր դասակարգին: Մենք ասում էինք «Խրիմեան Հայրիկի գալստեան առիթով» յօդուածում («Մուրճ» 1893 թ. № 6), որ մենք, ժողովուրդս, թէ պահանջներ ունենք անելու և թէ պարտականութիւններ կատարելու: «Մեր պահանջները պէտք է լինեն նախ, որ ազգի հոգևոր դասակարգը մաքրւի իւր վառ անդամներից, ժողովուրդը՝ իւր անարժան հովիւներից, եկեղեցին՝ իւր անարժան սպասաւորներից: Եկեղեցու, ժողովրդի և դասակարգի շահերը պէտք է ի մի ձուլել, աւելի լաւ ասած՝ հոգևոր դասակարգի բարոյական ու մտաւոր մակերևոյթը պէտք է բարձրացնել, ինչպէս այդ պահանջում են եկեղեցու և ժողովրդի շահերը»:

Եւ մենք աւելացնում էինք՝ «Հոգևորական դասակարգի ընկալածութիւնը ամենքին չափոնի է, և դանդառները այդ մասին նոր չեն: Ով, եթէ ոչ Խրիմեանը իբր կաթողիկոս, կարող է աւելի հեղինակօրէն սկսել բարոյական մաքրութեան դժարին գործը: Ես

ասում եմ սկսել. բայց սկսել այնպէս հաստատ կերպով, որ անհնարին դարձնելի վերադարձը ղէպի հինը, փտածն ու նեխածը: Պէտք է վերակենդանութիւն ներշնչել ս. Էջմիածնին, կիրթ, զարգացած և ժողովրդասէր ղեկավարներ պատրաստելով առաջնորդների և յաջորդների պաշտօնների համար: Պէտք է ասպարիզից հեռացնել անընդունակ և անարժան վարդապետներին ու քահանաներին, փոխարինելով նոցա ժամանակի պահանջներին աւելի համապատասխանող վարդապետներով ու քահանաներով, անկաշառ քարոզիչներով բերանով յորդորելով ժողովրդին— առաջարկել քահանայացուներ միմիայն բարի, խելօք, կրթւած և ժողովրդասէր մարդկանց:

Իոկ ցոյց տալու համար թէ անցեալում որքան մեղանշած են այդ բանի դէմ, թէ որքան մեծ է արդէն եղած չարիքը, մենք ոչ միայն յորդորում էինք այսուհետև միայն այդպէս գործել, այլ և առաջարկում էինք աւելի արմատական միջոցի ևս դիմել: «Պէտք է, ասում էինք մենք, ազգի ձեռնտութեամբ զանձարան հիմնել յատկապէս իրանց պաշտօններից հեռացողների համար, որոնք այդպիսով տեղ կը տան աւելի արժանաւոր նորերին, որոնք կը ձեռնադրւեն նոր պահանջներին բաւարարութիւն տուող անհատների միջից»:

Ահա այս տողերն էինք գրում մենք այն բողոքներում, երբ հայ ազգը իւր ցնծութեան տօներն էր տօնում: Այժմ, երբ գործի ժամանակն է եկել, ինչպէս կարող ենք առանձին կարեւորութիւն չտալ Արշէն երէցի գրածքին, որի մէջ ներկայ հայրապետութեան զբաղեց, նող առաջին առարկան քահանայական խնդիրն է ներկայացրած:

Իժևար չէ անշուշտ համոզել որ հոգեւոր դասակարգի մէջ միմիայն քահանայական մասը չէ բարեփոխութեան կարօտ, այլ և հոգեւոր վարչական պաշտօնեաների կազմը, հետևապէս վարդապետների և եպիսկոպոսների ներկայ կազմը. չէ որ եպիսկոպոսների ձեռքով է կատարւում քահանաների ձեռնադրութիւնը, և որ այն չարիքը որ գոյութիւն ունի այժմ՝ նոյն այդ եպիսկոպոսների ձեռքով է կատարւած?

Իայց առ այժմ թողնում ենք խնդրի այդ կողմը, Արշէն երէցի քարոզի այս տողերի վրայ մատնանիշ անելու համար, որ միանգամայն նաև մեր ասածն է:

Վսեցիք սր դիւղացի ժողովուրդ պահանջում էր հոգեւոր Տեսուչէն (Կաթողիկոսից), որ իւր պարտք տեսչութենէն կատարէ կամ ձեռնադրել տայ իւր ներկայացուցած տիրացունին և կամ երբ քննելով չի հաւնիր, կ'ասէ տգէտ է, ուսումն չունի, անարժան է և այլն, թող ինքն (հոգեւոր կառավարութիւնը) ուսեալ և արժանաւոր ընծայացուն պատրաստէ մեզ համար: Այո, ժողովուրդին այս պահանջն արդար է. բայց միթէ հոգեւոր Տեսչութիւն ևս նոյն ժողովուրդէն պահանջներ չունի կամ դուք ինքնին զգալով չէք մտածում, որ դուք էլ ձեր չափով ու վիճակով ձեր բաժին պարտքեր ունիք կատարելու:

Արշէն երէցը, շարունակելով խօսել Վեհափառ Հայրապետի անունից, խորը հասկանալով այն կապը որ կայ քահանայացւոյ ընտրութեան և ժողովրդի հասկացողութեան մէջ, դիմում է ժողովրդի միտքը բացանելու միջոցին՝ արժանաւոր քահանաներ ունենալու համար:

«Ահա Արշէն էրէց անդադար խօսելով, քարոզելով պիտի զգացնէ ձեզ, թէ ինչ է ձեր պարտիք և երբ դիւղական ժողովուրդ լսելով իմանայ և զգայ իւր պարտուց նշանակութիւնը, այլ ևս չի կարող չքմեղս լինել թէ անգէտ եմ, ուսման համն ու ճաշակ չգիտեմ:

«Սիրելի ժողովուրդ, ես գրելով և քարոզելով քո ճաշակ պիտի բանամ...»:

Այսպիսով ուրեմն բարձր հոգեւոր կառավարութիւնը ցանկանում է նորից հաղորդել ժողովրդի հետ, մի բան, որ կարծես մոռացւած մի պարտք էր նոյն այդ հոգեւոր իշխանութեան շատ և շատ տարիներից, գուցէ և դարերից ի վեր:

Այո, մենք հաւատում ենք որ եթէ մենք ունենանք մի բարձր հոգեւոր զասակարգ, որը ընդունակ լինէր Աշոտ էրէցի ժողովրդասիրական ոգին ըմբռնելու, եթէ ունենանք այն վարդապետներն ու եպիսկոպոսները, որոնց ոգին ընդունակ լինի ժողովրդի հետ հաղորդելու—հաւատում ենք որ դորանից կը բղխի հոգեւորականութեան մի վերածնութիւն, միանգամայն արժանի Հայոց Հայրիկի անւան և նորանից տաճած սպասելիքներին:

Պարզ չէ արդեօք որ քահանայական խնդիրը անհնարին է լու-

Ճեւ թէ մեր և թէ Արշէն երէցի ասածի մոքով՝ եթէ միաժամանակ չսկսի վերանորոգման գործը վարդապետների և եպիսկոպոսների համար?

Այդ որ կաշառակերի վրայ կարող է ազդել Արշէն էրէցի քարոզը և զրդել նորան հաղորդել ժողովրդի հետ և սորա անկեղծ բարեկամը լինել:

Իւր ժամանակի համար խաւար ճանաչաճներից այդ որ մէկը պէտք է կարողանայ իւր խաւար մոքով ըմբռնել այն լոյսը որ ժողովրդին հարկաւոր է:

Եւ վերջապէս մեր եկեղեցական-վարչական կազմակերպութեան մէջ՝ յաջորդները և թեմական առաջնորդներն են մերձաւորագոյն իշխանութիւն կազմում թեմի քահանաների համար: Հետեւապէս առանց իշխանութեան բարձր յարգւած վարդապետների և եպիսկոպոսների, առանց բարոյապէս և մտաւորապէս արժանաւոր և իրանց կոչմանը համապատասխան յաջորդների և առաջնորդների, առանց դոցա՝ ովքեր պէտք է լինեն իրանց վրայ յանձն առնող Արշէն էրէցի դերը:

Այսպիսով, ահա, քահանայական խնդիրը բնականապէս ծնեցնում է նաև կուսակրօն հոգեւորականութեան խնդիր, քանի որ ոչ միայն քահանաները չեն իրանց կոչման բարձրութեան վրայ, այլ և կուսակրօն հոգեւորականները, ընդհանուր առմամբ: Ահա ինչու, շօշափելով քահանայական և եկեղեցական-դատաստանական խնդիրները, մենք մեր ինն ամիս առաջ գրած յօդւածը վերջացրինք այս տողերով՝

«Այս և նման բարենորոգումները սակայն ցնորական կը լինեն, մինչեւ որ լուրջ հոգս չի քաշւիլ հարկաւոր բարձրութեան վրայ կանգնած հոգեւորական դասակարգ պատրաստելու համար, որը պիտի ոչ միայն հմուտ լինի զուտ կուսակրօն գործին, այլ և ուժեղ լինի ընդհանուր զարգացման տեսակէտից»:

Նոյն կարծիքին ենք մենք նաև այժմ: Սակայն քահանայական խնդիրը որ այսօր դրւած է հրապարակի վրայ, պահանջում է առանձին քննութիւն, որին և կը վերադառնանք:

Ա. ԱՐԱՍԻԱՆԵԱՆՅ: